

Մաղաքիս զպիլի ցուցակին մէջ չկայ Յովհ. Ա. Անտիօքացին (Հմմտ. Սխառան էջ 218. ծնթ. 3): Չամչեանի և Ալիշանի ցուցակներուն մէջ կայ, բայց սխալ թուականաւ (1474—1489), թէ և Ալիշան յետոյ կերպով մը կ'ուզէ թուականը, հետեւեալ կ'իլիկեան ժամանակաշրջանը, որ, կ'ըսէ, երեք Յովհաննէս կաթողիկոսներէն առաջինը կը դնէ 1488ին և յաջորդ տարին ալ հռչակաւոր Թշկուտանցիին, իսկ երրորդն ու յաջորդները, մեր ժամանակաշրջանին պէս (Սխառան էջ 539 և 218):

Մեր կազմած ցանկին համեմատ Յովհ. Ա. Անտիօքացին հինգ տարի կը վարէ կաթողիկոսութիւնը:

Յուսանք որ օր մը վաւերագիրներ յերևան գան եւ տեղեկութիւններ տան մեզի իր կեանքին եւ գործունէութեան վրայ:

Բ. Ե.

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅԱԳԷՏՈՒ

ԽՆՉՊԷՍ ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՎՐԵՑԱՅ

Գիտութեան անյայտ զետիւններուն վրայ աշխատելու ձեռնարկող զպրագէտը իր վերջին հանգրուանին կը հասնի շարք մը պարագաներու բերումով, որոնք իրաւութեամբ և արդիւնք բնականօրէն յանգեալ յաճախ զուտ պատահական զէպքերէ յառաջ կուգան և ուղղութիւն մը կ'առնեն: Գալով իմ պարագային՝ Կովկասեան իրաց շուրջ իմ շահագրգռութիւնս բնականօրէն ծնունդ առաւ Բիւզանդական պատմութեան մասին իմ նախկին հետաքրքիր վերաբերմունքէս:

Հարկըրտ Համալսարանի աւարտական աշխատանքներուս միջոցին մեծագոյն բարեբախտութիւնն ունեցայ մտերմօրէն ըն-

կերանալու ատեն մը Փրոֆ. Եղուարդ Մէլքիւն հետ, որ Պերլինի Համալսարանին հին պատմութեան փրոֆէսօրն էր, և որուն ներշնչող անձնաւորութիւնը մղեց զիս զէպի պատմութեան դաշտը, ուսնցնելով զիս յոյն և լատին բանասիրութեան հանդէպ իմ նախկին հետաքրքրութենէս: Արդէն նոյն իսկ Քալիֆորնիայի համալսարանի շրջանաւարտութիւնս կանխող օրերուն մեծ հետաքրքրութիւն արթնցած էր իմ մէջ Բիւզանդական նիւթերու շուրջ. փրոֆէսօրին ազդեցութեան արդիւնքն այն եղաւ որ Բիւզանդական պատմութեան դաշտը նետուեցայ բոլորովին:

Յաջորդ քայլը եղաւ ուսերէն սովորելու սկսիլս, ինչ որ անհրաժեշտ է բոլոր բիւզանդագէտներու համար: Եւ որովհետեւ երկու տարի պիտի անցընէի Եւրոպայի մէջ՝ ամենէն աւելի գործնական թուեցաւ ինծի Ռուսիա երթալ, ծանօթանալ աչգ մարդի զպրագէտներուն, եւ միեւնոյն ատեն լեզուն ալ սովորիլ:

Հարկըրտ եղածս ատենէն՝ շատ հրապարուած էի Փրոֆ. Ա. Ս. Քուլիքի դասախոսութիւններով Մերձաւոր Արեւելքի խնդրոյն շուրջ, և մասնաւորապէս այն տեղեկութիւններէն՝ զորս կուտար ան Հայաստան ըրած իր մէկ այցելութեան և զէպի Արարատի գագաթը իր կատարած վերելքի մասին: Ուստի որոշեցի Սանպետրսպոլի երթալ Կովկասի ճանապարհով, և իմ յարգոյ ուսուցիչս գերազանցել՝ լեռնային արշաւանքներով: 1911 թուականին Օգոստ. և Սեպտ. ամիսները Կովկաս անցուցի և այդ միջոցին ձիով ճամբորդեցի Տալեաբէն զէպի Դարաշիշակ՝ Սաթանիսաշի եւ նոր Պայազիտի ճանապարհով. անկէ ալ երևան անցայ: Արարատ բարձրանալու փորձս անյաջող անցաւ փոթորիկի մը պատճառաւ, բայց վերադարձին էջմիածնի եւ Անիի ըրած այցելութիւններս բերեղացունցին իմ մէջ անեցուն փափաք մը հաղորդ բնական հայերէնին՝ որուն Բիւզանդական ուսումնասիրութիւններու համար կարեւորութիւնը զգացած էի արդէն:

Սանպետրսպոլի հասնելէ ետք սկսայ հայերէն սորվիլ նախ Ն. Կ. Աղոնցի, և յետոյ Փրոֆ. Ն. Ի. Մառի հետ: Այս վերջին զպրագէտին ահագին հմտութիւնը և ուժեղ

(*) Ամերիկացի հայագէտ Բրոֆ. Թ. Բ. Պէլքը, մասնաւորապէս Սիմոնի համար գրեց այս տեղեկութիւնները, երբ 1927ի ձմեռը այցելեց Երուսաղէմ, Ս. Յակոբի Զեռագրաց Մատենադարանի մէջ հետազոտութիւններ ընելու համար: Ծ. Ի.

անձնաւորութիւնը անջնջելի տպաւորութիւն մը թողուցին վրաս, և Ամերիկա վերագտնալէս ետքը (1912 թգոստ.) իմ հայերէնի աշխատանքներս շարունակեցի, և մօտէն հետեւեցայ ուսուցչիս հրատարակութիւններուն:

1914-ի գարնան՝ իմ հաշուոյս Ռուսիա դացի շարունակելու համար իմ հետագօտութիւններս և ուսումնասիրութիւններս, այս անգամ ալ սկսայ Փրոֆ. Ն. Մառէն վրացերէն սովորիլ: Ան ինծի խորհուրդ տուաւ որ բնագիր մը ընտրեմ և անոր վրայ աշխատիմ, զայն ի վերջոյ հրատարակելու նպատակաւ:

Յաջորդող երեք տարիները Պետերսպուրկ կեցայ ամբողջովին՝ բացի 1916-ի գարնան երեք ամիսներէն՝ երբ Ամերիկա այցելեցի և Հարվըրտ Համալսարանէն վարդապետ Փիլիսոփայութեան աստիճանս ստացայ:

Հետաքրքրութիւնս աստիճանաբար աւելի զրական խնդիրներու շուրջ զարձաւ, և կեդրոնացաւ թարգմանութեան և ոճի խնդիրներուն վրայ: Մագիստրոսութեան քննութիւններու մէկ մասը Հայերէն և Վերացերէն Գրականութեան վրայ պատրաստեցի. 1918ի Մարտին Բեթթօկրատ, և ապա Կովկաս զրկուեցայ Ռուսական Գիտութեանց Կաճառին կողմէ՝ վրացերէն ձեռագիրներ քննելու պաշտօնով: Ու քրանիոյ քառասային վիճակի և պատերազմով վերջանալուն տակ՝ նուիրայութիւնը հարկադրեցին զիս երկու տարի մնալ Թիֆլիս, ուր շարունակեցի հետազօտութիւններս, ապրուստ չահելու հարկէն յառաջ եկած աշխատանքներէս աւելցած ազատ միջոցներուս:

Կովկաս մնալու ատեն ուշադրութիւնս զրաւեցին մասնաւորապէս այն խնդիրները, որոնք կապ ունէին Սուրբ Գիրքի վրացերէն թարգմանութեանց հետ: Ամենահին թարգմանութիւնները (versions) բոլորն ալ հայերէնէ կատարուած են, և շատ աւելի նախնական բնագիր մը կը ներկայացնեն քան զոյուութիւն ունեցող հայերէն Ձեռագիրները: Ի սկզբան Հին Կտակարանը հետազօտութիւններուս կեդրոնն էր ինծի համար, բայց յետոյ Նոր Կտակարանն ալ տեղ ունեցաւ անոր քով: 1920ին Ամերիկա վերագարձայ և աւագ ուսուցիչ և դաստիարակ եղայ. յետոյ ալ (1922ին) պատմութեան փրոֆէ-

սէօրի օգնականի պաշտօն ստացայ Հարվըրտ Համալսարանին մէջ:

Թէպէտ աշխատութիւններէս մեծ մասը վրացերէնի վրայ կեդրոնացած է, սակայն հայկական նիւթերու օգտագործումը էական եղած է ատենց բոլորին համար: Հետեւաբար ստորեւ կը դնեմ ցանկը այն նիւթերուն՝ որոնք զոնէ մասամբ հայկական նիւթերու մասին կը խօսին:

1915. Արեւելեան Հռոմեական Կայսերական Կառավարութեան Հրեաներու հետ ունեցած յարաբերութեանց վրայ, 602-630 Յ. Ք. Թրիսթիանաքիի Վաստք. հար. 3. էջ 162-194. (ռուսերէն):

1918. Սոխրաս Սոխրասիկոսի Եկեղեցական Պատմութեան Հայերէն Թարգմանութեան քուսակին վրայ (ռուսերէն). Նոյն անդ. հար. 6, էջ 142 չ.:

1921. Հին Կախարանի Վրացերէն Թարգմանութիւնները: Մասկուայի Հնախօսական Ընկերութեան Կովկասեան Բաժնի Տեղեկագրին մէջ. հար. 6, էջ 1-40 (ռուսերէն): Ասոր վերաքննեալ մէկ անգլիերէն թարգմանութիւնը հրատարակուեցաւ Հարվըրտի Աստուածաբանական Հանդէսին մէջ. 19 (1926) էջ 271 չ.:

1922. Վերաբնութիւն Յ. Մակիդի Հայ Աւետարաններուն, Հարվըրտի Աստուածաբանական հանդէսին մէջ. 15, էջ 299-303:

1926. Չորրորդ Եզրասի վրացերէն Թարգմանութիւնը Երուսաղէմի Ձեռագրին, Հարվըրտի Աստուածաբանական Հանդէսին մէջ, 19 (1926) էջ 299-375:

Եպիփանի Երկոստան Քարեռու վրայ գրած ճառին վրացերէն բնագիրին մէկ հրատարակութիւնը, որուն մէջ սոյն գրուածքին հայերէն և եգիպտերէն (կոպտերէն) կտորներն ալ հրատարակուած են: Հայերէն կտորները առնուած են Բարիլի, Վենետիկի և Երուսաղէմի Ձեռագիրներէն:—Ինչ ինչ ուրիշ յօդուածներ ալ կան, որոնք հայկական յատուկ ուսումնասիրութեանց դաշտին սահմանէն դուրս իյնալով զանց առնուած են հոս:

Թրգ. Ն. Ս.

ROBERT P. BLAKE